

ЕМБЛЕ́МА (від грец. ἔμβλημα — вставка, рельєфна прикраса) — різноманітні зображення (предметів, тварин тощо), які умовно або символічно виражають певне поняття, ідею. Як знаки вирізнення Е. виникли фактично на поч. людської цивілізації й слугували для фіксації культових, правових та майнових відмінностей, а також як атрибути влади. З часом деякі з них набули заг.-держ. значення. У період Київ. Русі вони вже несли певне соц. навантаження. Так, великокнязів. Е. були на печатках, що скріплювали міжнар. договори. Досить популярними вони стали у середні віки. Ідеї людини, її уява про Всесвіт знаходилися під могутнім впливом віри в Бога, тому емблематика того часу мала яскраве реліг. забарвлення. Письменники, поети, митці використовували символи та Е. як засіб виховання, відбиття життя згідно зі своїм реліг.-догмат. уявленням. Згодом гол. джерелом емблемат. символів і зображень стала Біблія. Від 16 ст. почали виходити спец. збірники Е., які метафорично пояснювали різноманітні богослов., політ. та етико-побут. поняття, серед них — «Emblemata» («Емблеми», Авґсбург, 1531) Дж.-А. Альціаті, «Symbola et Emblemata» («Символи і емблеми», Амстердам, 1705), «Емблемы и символы избранные» (С.-Петербург, 1781). Такі збірники значно вплинули на літературу, образотворче і декоративно-прикладне мистецтво тієї епохи. Щоб відрізнити емблемне зображення об'єкта від звич., вдавалися до стилізації — певних умовностей зображення, які відповідають прийнятим нормам і правилам. Алегор. емблематика стала обов'язк. елементом оформлення книг, оздоблення

ужитк. речей, архіт. декору. На укр. землях у 17-18 ст. були поширені т. зв. емблемат. вірші (цикли Ф. Прокоповича та ін.), виходили друк. збірки, напр., панегірик Л. Крщоновича на пошану Л. Барановича, «Іфіка ієрополітика» (К., 1712). Теор. обґрунтування емблематики здійснив Г. Сковорода, хоча його власні емблемат. малюнки не видано. Від 2-ї пол. 18 ст. Е. поступово втратила самост. значення в літературі й живописі (залишилася частиною декоратив. оформлення), однак у **геральдиці** та мистецтві складання **гербів** Е. та емблемат. сюжети зберегли першочерг. значення. В Росії 1722 за наказом Петра I створ. Гарольдмейстер. контору. У рос. герботворчості використовували Е. як із зах.-європ. гербовників, так і знаки-атрибути монарх. влади — двоголовий орел, скіпетр, корона тощо. Герби та їх опис (зокрема й Е.) частини укр. шляхет. і старшин. родів із Наддніпрянщини вміщено у кн. В. Лукомського і В. Модзалевського «Малороссийский гербовник» (С.-Петербург, 1914). Терміни «Е.» та «символ» часто вживають паралельно, однак на відміну від символу (знак, прикмета, ознака), поняття якого значно ширше, Е. — видимий образ, втілений у малюнку, графіці або пластич. формі, який має конкрет. зміст і не потребує спец. тлумачення. Відмінність між Е. та символами полягає також і в тому, що символи являють собою найпростіші накреслення (крапки, лінії), а Е. завжди має еталонне зображення, сенс якого сприймається однозначно в масштабах країни, регіону чи всього світу або в межах того чи ін. сусп. простору. Див. також *Прапор*.

В. П. Капелюшний

Бібліографічний опис:

Емблема / В. П. Капелюшний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17832>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).